

Григор'єва Т. Ю.

ВІЗАНТІЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ТА ОСМАНСЬКА ГОСТИННІСТЬ: НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ПОСОЛЬСТВ ДО СТАМБУЛА У XVII СТ.

Розвідка присвячена питанню практичного функціонування посольств Речі Посполитої в Стамбулі у XVII ст., а докладніше – ступеню свободи контактів, який мали дипломати під час місії. Аналіз польських матеріалів дає підставу стверджувати, що османські звичаї прийому іноземних послів були близькими до московської практики ізоляції «чужоземців», запозиченої з візантійської традиції.

Ключові слова: посольство, резидент, комунікація.

Розглядаючи історичні події ретроспективно, не можна не оминати живучість феномену Римської імперії як в територіальному, так і в ідейному вимірі. Падіння Риму в V ст. зруйнувало імперію, але не пам'ять про неї, яка й уможливила майже через півтисячоліття збудувати нову Священну Римську імперію. Після падіння Другого Риму – Константинополя – в 1453 р. тут таки розпочалася суперечка за право його відновити: з одного боку, Москва оголосила себе Третім Римом, після якого четвертому не бути, а з іншого – сам Мегмед Завойовник почав титулуватися «римським імператором».

Щоби надати своїм заявам більшого значення, між іншим, у Москві з часів царя Івана Грозного починають копіювати окремі елементи візантійського палацового церемоніалу. Разом з тим, належить зауважити, що османський палацовий церемоніал, незважаючи на суттєві запозичення перських та сельджуцьких елементів, також значною мірою взорувався на візантійські зразки [12, с. 297]. Очевидно, що значною мірою церемоніальні елементи мусили показати правомірність «римських» претензій власним підданим, але ще більшою мірою вони були призначені відвідувачам – тим, хто репрезентував «світ», якому належало визнати «римськість» Москви чи то Стамбула. Оскільки церемоніал – феномен достатньо стабільний, то незважаючи на те, що «світ» ані Москву, ані Стамбул Римом не визнав, окремі елементи «римського» церемоніалу залишалися у вжитку обох столиць майже наступні триста років.

У цій статті ми зосередимось на такому аспекті, як практика ізоляції іноземних послів. При тому варто наголосити, що в самій Візантійській імперії елемент ізоляції іноземних дипломатів практикувався не постійно [8, с. 295–305]. Наприклад, у XII ст. Константинополь вже не міг грати на факторі недосяжності: суттєво

додалося відвідувачів і водночас – послабилася можливість їх контролювати. Також трансформувалися сама сутність взаємин Візантії, яка поступово втрачала свою могутність, із її близькими і далекими сусідами [8, с. 41–44].

Утім, не викликає сумнівів, що звичай тимчасово обмежувати зовнішні контакти відвідувачів задля того, щоби згодом справити чимбільше враження під час офіційного прийому у палаці, була запозичена саме з візантійської практики. При тому виглядає так, що московське запозичення навіть перевершувало візантійський оригінал. У цьому, мабуть, немає нічого дивного: якщо Константинополь повнився розкошами і міг продемонструвати імперську велич й поза межами палацу, то в Москві XV–XVII ст. принагідні спостереження місцевого колориту, викладені на письмі іноземними мандрівниками, надовго закріпили за Москвою славу «варварського» краю.

Так, у Москві іноземні послы, чия місія могла тривати місяцями, не мали права залишати призначений для них двір, окрім як для офіційних прийомів, куди вони відбували під вартою. В місто могли ходити лише слуги – і то за окремим дозволом. Більше того: на подвір'я будинку, де гостили послів, не мав права входити ніхто, крім приставів, а всіх, хто наслідювався це зробити, належало арештувати [6, с. 98–99].

Якщо розглядати іншого претендента на візантійську спадщину, Стамбул, то, незважаючи на принагідні сюжети про «варварське» поводження з християнськими дипломатами, назагал складається враження, що тут традиції ізолювати новоприбулих послів не було. Утім, беручи до уваги матеріали польських посольств до Стамбула, видається, що цю тезу можна сміливо поставити під сумнів. Річ у тім, що з часів Бертольда Шпулера [21] і до сьогодні реконструкції звичаїв посольського прийому в Стам-

булі ґрунтуються на матеріалах посольств Західної Європи [9; 10; 21]. Ті самі праці, які розглядають особливості османського посольського прийому на польському матеріалі, не звертають уваги на такий аспект, як ступінь свободи, яким користувалися дипломати під час своєї місії до Стамбула [13–15].

Однак варто зважати на те, що у XV ст. європейська посольська практика збагатилася суттєвим нововведенням – постановням інституту посла-резидента. З XVI ст. Османська імперія перейняла цю практику, щоправда, воліючи виступати лише як господар і не надсилати власних резидентів до європейських дворів. Так, з 1536 р. у Константинополі осів французький резидент, із 1547 – габсбурзький, із 1583 – англійський, із 1612 – голландський [7, с. 7]. Це означає, що на противагу Константинополю візантійських часів, де постійно перебував лише венеціанський *байло*, у Константинополі за Османської імперії на перманентній основі був представлений цілий парад європейських держав. З точки зору загальної організації посольств це означало, що, перебуваючи довгий час в османській столиці, західноєвропейські послани могли набагато ефективніше налагоджувати й підтримувати неформальні зв'язки в султанському палаці, знаходити й використовувати шляхи комунікації зі своїми дворами та й загалом набагато краще орієнтуватися в місті, аніж ті, хто з'являвся в османській столиці лише на кілька тижнів. З іншого боку, господарям набагато важче було встановити контроль за резидентами, чиї неформальні контакти сягали далеко за межі офіційної резиденції, а, отже, уможлилювали передачу інформації на батьківщину навіть тоді, коли листування могло бути тимчасово заборонено.

Наприклад, англійський резидент сер Томас Роу, як правило, відсилав листи на батьківщину раз на сім-десять днів [20]. З такою ж періодичністю передавали листи австрійські резиденти, і то навіть у період складних переговорів у середині XVI ст. про умови укладення мирного договору [18, с. 243–376]. Щодо венеційського і французького резидентів, то їхні поточні звіти надходили додому приблизно раз на два тижні [19, с. 128, 145]. Васальні князівства не мали права утримувати офіційних резидентів, а лише *капу-кяхья*, чиї функції не відрізнялися від функцій представників провінцій. Утім, *капу-кяхья* мали постійне помешкання – так звані *Богдансарай*, *Влах-сарай* і трансильванський *угорський дім* і також провадили регулярне листування [5, с. 56].

Очевидно, що у випадку «короткострокових» принагідних посольств, такий контроль за потреби встановлювався елементарно – фізична ізоляція посла та його супроводу достатньо на-

дійно відрізала шлях для надсилання вістей додому та одержання інформації про поточний стан справ. До XVIII ст. Річ Посполита принципово не бажала утримувати резидентів у Стамбулі – з огляду на «гонор вільного народу» і не бажаючи витратити зайві гроші. Тоді як резиденційні посольства фінансувалися за рахунок відправника, «надзвичайні» посольства фінансувалися за рахунок османської палацової скарбниці, на що виділяли щорічно один мільйон акче [11, с. 46]. Так, інструкція послові Криштофу Кільчевському у 1624 р. наказувала виконати місію якнайшвидше і в жодному випадку не погоджуватися залишитися у статусі агента [2, с. 13–15]. У звіті попереднього посланника Криштофа Сербковича (1623 р.) значиться, що на пропозицію залишитися у Стамбулі агентом він відповів: «польські королі ніколи не мали в Порті своїх агентів, а лише через послів приязнь і добре сусідство, що завжди вашим цезарям понад двісті років пропонували і засвідчували» [2, с. 43–46]. Питання доцільності відмови приймати практику резидентури – тема окремої дискусії. Тут же належить акцентувати те, що протягом XV–XVII ст. польських резидентів у Стамбулі не було (до 1678 р., коли польським резидентом у Стамбулі було призначено Самуеля Проського).

На перший погляд, цей факт ніяк не позначився на свободі пересування й листування польських послів. Відразу ж на думку спадає яскравий опис секретаря посольства Анджея Бжиського (1557 р.) – Еразма Отвиновського, який встиг побувати в усіх належних для ранньомодерного «туриста» визначних місцях Константинополя – біля Айя-Софії, на іподромі, у церквах на Галаті та на кількох ринках [22, с. 7–39]. Однак Отвиновський їздив до Стамбула ще тоді, коли стосунки між Річчю Посполитою та Османською імперією були майже безхмарними. У XVII ст., натомість, ситуація суттєво змінилася, і це тут-таки відобразилося на умовах перебування польських послів в османській столиці. Остання теза, зокрема, підтверджується надзвичайно малою кількістю дипломатичних листів, направлених зі Стамбула до Речі Посполитої під час здійснення посольської місії, на які натрапляємо в архівних збірниках.

Перший промовистий приклад бачимо після завершення Хотинської війни (1621) та направлення до Константинополя великого посла князя Криштофа Збаразького для укладення мирного договору на основі Хотинської угоди про перемир'я. Варшавський сейм в лютому-березні 1623 р. нічого не знав про хід справ, бо під час перебування у посольстві від князя не надходило актуальної інформації. Ще в січні 1623 р. отримали шифрований лист, де Збаразький оповідав про складнощі своєї місії [19, с. 111]. З цього ча-

су і до виїзду з османської столиці йому більше так і не вдалося передати відомості на батьківщину.

Очевидно, польські можновладці утримували в Константинополі власних агентів, але проте, що якість інформації, яка надходила від цих агентів, була вельми сумнівною, свідчать ті ж події 1623 р. На початку лютого інформатори повідомили про укладення миру і виїзд князя Збарзького зі Стамбула [19, с. 111], що, як фіксують усі відомі нам джерела, зовсім не відповідало дійсності. 24 лютого надійшли нові відомості про яничарський бунт в османській столиці, внаслідок якого було повалено великого везіра Джурджі Хадіма пашу, а також про укладення договору з новим везіром Хусейном Мере пашею. Правдою було лише перше твердження про яничарський бунт. До кінця сейму жодних додаткових відомостей від князя так і не було, і сейм ухвалив податок на випадок продовження війни [19, с. 112].

Великому послові у 1634 р. Александрові Тшебінському заборонили листуватися, ще коли він перебував у дорозі, а щоб посол не міг таємно вислати гінця, членів його супроводу щодня рахували: «Я сумніваюся, що надалі писатиму до Вашої Милості, бо як тільки до нього [Стамбула. – Т. Г.] доїду, порахують всю челядь, і не буду мати можливості писати. Послав і до Константинополя, до послів християнських листи, але повернулися до мене з паном Держком¹» [17, с. 210]. Посланий до Тшебінського гінець великого коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського Боруцький повернувся назад, так і не одержавши дозволу в'їхати в османську столицю [17, с. 209].

Так тривало півтора місяці, доки Тшебінський не знайшов способу передати повідомлення з якимось греком, очевидно, купцем. Цей лист, де посол оповідає, що йому все ще не вдалося домогтися прийому в султанському палаці та що його контакти, попри позірний дозвіл відвідати резидентів, дуже обмежені, датовано 13–14 березня 1634 р. Однак коли цей лист дістався до рук адресата – гетьмана Конєцпольського – невідомо: «Дописую цього листа 14 березня. Дозволив був мені паша відвідати візирів і християнських послів, [але], довідавшись, що французький посол їде до мене, Курбадзея [Kurba-dzieja], бо він з великою кількістю яничарів пильнує мене, щоб його не пустили, послав. Слав до Абази Держка, не дозволив, і так неборак, сконфужений, до *кунаку*² запроваджений, відійшов» [17, с. 214–216].

На подібну заборону наразився й посол у 1636 р. Єжи Крушинський: «Ті ж просили від

мене, щоби міг повідомити про мій прийом; пану Отвиновському сказав, що тобі накажу упоперек палю вбити, якщо хтось з посольської гвардії (бо то все твої справи) мав до Польщі поїхати». Про стан справ цього посольства намагався повідомити цісарський резидент Рудольф Шмідт-Шварценгорн, однак листи було перехоплено у Молдові і відіслано назад до Стамбула, а сам резидент мав великі неприємності [17, с. 289–293, 304–305, 311–312].

Не дозволяли відсилати гінців до короля і великому послу Героніму Радзейовському у 1667 р., а кількадекний від'їзд його секретаря Францішка Казимира Висоцького до Стамбула (саме посольство розмістили в Едірне) розцінили як втечу, після чого варта за посольством посилювалася. «Від'їзд мій за втечу морем розуміли, а яничар-агу, який мав *охороняти*, за те, що пустив, під варту взяли; самого небіжчика його милість посла кілька ночей біля дверей кімнати вартували турки, підозрюючи, що у нас замислено яку *зраду*» [1]. Коли вже сам Висоцький був послом у 1670–1672 рр., йому, як і Тшебінському, були заборонені контакти, окрім як з направленим із Варшави торунським каноником Гуго де Вартом в грудні 1670 і квітні 1671 [3, с. 111–112].

Отже, бачимо, що як тільки клімат взаємин Речі Посполитої з Османською імперією погіршувався, це відразу позначалося на тих умовах, в яких доводилося виконувати місію польським послам у Стамбулі, і, зокрема, призводило до їх ізоляції. З наведених прикладів ця теза стає очевидною, навіть якщо не згадувати ситуацію, в якій опинився великий посол Ян Гнинський (1677–1678). Складне з точки зору переговорів посольство Яна Гнинського ускладнювалося ще й тим, що резиденція, надана послу, була надто тісна і не могла вмістити його супроводу, тож половина возів і коней мусила лишатись простонеба. Через кілька днів посольство перевели до іншої резиденції, яка, окрім того, була заражена (в цей час Стамбул потерпав від епідемії чуми). Згідно з реляцією Гнинського, триста осіб було розміщено у будівлі 60 ліктів у довжину та 20 у ширину. Через незадовільні умови проживання та хвороби понад сто двадцять членів супроводу померли, і сам великий посол тривалий час хворів. При тому резиденцію пильно охороняли і щодня чинили обшук аби випадково до посла не втік хтось із невільників-поляків: «... мало не щодня насилали суворі фірмани шукати невільників, і щоразу всі будівлі, кути, кухні, комори і дахи, скрині і дахи трушено, під ліжками шукало, і власну кімнату, не тільки скарбницю, де речі зберігав, відчиняти мусив» [23, с. 56–64]. Пишучи до короля і гетьмана, Гнинський неодноразово скаржився, що не отримує їхніх листів, а

¹ Криштоф Держек – секретар і перекладач посольства.

² *Кунак* – гостинний двір.

тому не може зорієнтуватися, як має чинити: «Закидають послові, що має три інструкції, його ж то не зламає, але жаль, що в інших з датою після 20 липня і після 20 серпня є листи, а до посла – жодного» [23, с. 253], «жоднісінького листа нам не віддають, які їм в руки через волохів потрапляють, і то багато їх отримують, цифри³, як чуємо, зламавши» [23, с. 255].

Можна також лише уявити, скільки часу потрібно було для доставлення кореспонденції, якщо її вдавалося таємно надіслати через Венецію, Трансильванію і Відень, а не звичним маршрутом через Молдавію і Волощину та наскільки актуальними були новини на час надходження до адресата: «Через Семигород обширний 12 жовтня послав щоденник, і дублікат через Венецію, бо не тільки швидшої доставки, а навіть фірману на відправку [листів] і [своїх] листів не можемо допроситися» [23, с. 263].

Таким чином, холодні відносини між Річчю Посполитої та Османською імперією не лише серйозно позначилися на умовах прийому польських послів, а й часто призводили до цілковитої ізоляції: заборона спілкуватися із європейськими резидентами, а також отримувати кореспонденцію та надсилати листи на батьківщину. Очевидно, що випадки такої ізоляції призводили до того, що послі слабо орієнтувалися в поточній ситуації, змушені були приймати на віру інформацію, яку надавали їм господарі.

Більше того, польські матеріали підважують тезу про те, що порівняно з практикою іншого спадкоємця візантійської традиції – Московського царства, – де послі перебували під постійною вартою, у Стамбулі дипломати зазвичай користувалися свободою пересування й листування. Як статус, так і свободи резидентів та надзвичайних послів різнилися між собою. Над-

звичайні посольства (часто під виглядом надання більших почестей, зокрема під почесною вартою) перебували й під набагато пильнішим контролем, що здебільшого унеможливлювало надсилання регулярних поточних звітів про перебіг місії й відрізало шлях для одержання додаткових інструкцій, а також для налагодження неформальних контактів із високими достойниками, які у майбутньому могли б посприяти у розв'язанні покладених на посольство завдань. Водночас польські джерела свідчать: османські звичаї посольського прийому (як контроль над іноземними послами під час їхнього перебування у столиці) були набагато ближчі до московської традиції ізолювання «чужоземців», запозиченої з візантійської традиції, аніж це може здаватися, якщо послуговуватися винятково звітами західноєвропейських резидентів. Хоча запровадження інституту резидентури в Стамбулі суттєво розширило комунікаційні можливості послів, та ці можливості не поширювалося на дипломатів, що належали до складу так званих надзвичайних посольств.

Очевидно, не всі польські місії до Стамбула протягом XVII ст. були тотожними тимчасовому ув'язненню. Так, існує низка й інших прикладів, коли дипломатам дозволяли безперешкодно мандрувати містом та надсилати листи. Натомість хотілося звернути увагу, що, досліджуючи перебіг окремих дипломатичних місій з Речі Посполитої до Османської імперії та аналізуючи цілі низки завдань, які покладали на послів, доцільно не забувати і про цілком практичний вимір функціонування посольств. Повсякденні реалії часом можуть набагато краще пояснити, чому ті чи інші завдання залишилися невиконаними, аніж хитромудрі перипетії міжнародної ситуації та «балансу сил».

1. AGAD [Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie]. – AKW [Archiwum Koronne Warszawskie]. – Dz. Tur. [Dział Turecki]. – Teka 455. – Nr. 765.
2. AGAD. – LL [Libri Legationum] 30.
3. BK [Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk] 372.
4. Дишко О. Політика дарунків: трансильванські «впливи» у Стамбулі (1655 – весна 1656 рр.) / Олександр Дишко // Соціум. – 2008. – № 8. – С. 61–95.
5. Семенова Л. Е. Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV–XIX в. (Очерки внешнеполитической истории) / Лидия Егоровна Семенова. – М.: Индрик, 2006. – 400 с.
6. Юзефович Л. Путь посла. Русский посольский обычай. Обиход. Этикет. Церемониал / Леонид Юзефович. – М.: Издательство Ивана Лимбаха, 2007. – 344 с.
7. Berridge G. R. Notes on the origins of the diplomatic corps : Constantinople in the 1620s / G. R. Berridge // Discussion Papers in Diplomacy. – 1994. – Vol. 92. – P. 1–20.
8. Byzantine Diplomacy. Papers from the twenty fourth spring symposium of Byzantine studies in Cambridge, March 1990 / [J. Shepard, S. Franklin, A. Kazhdan, E. Chrysos, etc.]. – Variorum, 1992. – 333 p.
9. Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie ; [hg. von Marlene Kurz, Martin Scheutz, Karl Vocelka und Thomas Winkelbauer]. – München : Oldenbourg, 2005. – P. 281–294.
10. Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im Mittleren Osten in der Frühen Neuzeit [hg. von Kauz Ralf, Giorgio Rota, und Thomas Jan Paul Niederkorn]. – Wien : Austrian Academy of Sciences Press, 2009. – 375 s.
11. Yurdusev N. A. Ottoman diplomacy. Conventional or unconventional? / Nuri Yurdusev, ed. – Palgrave Macmillan, 2003. – 224 p.
12. Historia Dyplomacji Polskiej / [Z. Wójcik, J. Gierowski, J. Michalski, H. Wisner] ; red. Z. Wójcik – T. 2. – Warszawa : PWN, 1982. – 620 s.
13. Höfert A. Den Feind Beschreiben : “Türkengefahr” und europäisches Wissen über das Osmanische Reich 1450–1600 / Almut Höfert. – Frankfurt am Main : Campus, 2003. – 457 s.
14. Kołodziejczyk D. Polish embassies in Istanbul or how to sponge on your host without losing your self-esteem / Dariusz Kołodziejczyk // The illuminated table, the prosperous house : food and shelter in Ottoman material culture ; [ed. S. Faroqhi, Ch. Neumann]. – Würzburg : Ergon Verlag, 2003. – P. 51–58.

³ Цифровий код.

15. Kołodziejczyk D. Posłowie Rzeczypospolitej w Stambule / Dariusz Kołodziejczyk // Dawne elity – słowo i gest ; [red. J. Axer, J. Olko]. – Warszawa : Dig, 2004. – S. 217–223.
16. Kołodziejczyk D. Semiotics of behavior in Early Modern diplomacy. Polish embassies in Istanbul and Bahçesaray / Dariusz Kołodziejczyk // Journal of Early Modern History. – 2003. – Vol. 7. – Nr. 3–4. – P. 245–256.
17. Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646 / [wyd. A. Biedrzycka]. – Kraków : Societas Vistulana, 2005. – 775 s.
18. Nehring K. Austro-Turcica 1541–1552. Diplomatische Akten der Habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen / Karl Nehring. – München, 1995. – 771 s.
19. Pietrzak J. W przygaszonym blasku wiktorii Chocimskiej : sejm w 1623 r. / Jerzy Pietrzak // Acta Universitatis Wratislaviensis. – 1987. – No. 890. – 98 s.
20. Roe T. Negotiations of Sir Thomas Roe in his embassy to the Ottoman Porte, from the year 1621 to 1628 inclusive / Thomas Roe. – London, 1775.
21. Spuler B. Die Europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739). 2. Teil / Bertold Spuler // Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. – 1935. – Bd. XI. – Heft III/IV. – S. 171–222.
22. Trzy relacje z polskich podróży na Wschód Muzułmański w pierwszej połowie 17 w. / [wyd. Adam Walaszek]. – Krakow : Wydawnictwo Literackie, 1980. – 151 s.
23. Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody chełmińskiego do Turcji w latach 1677–1678 / [wyd. F. K. Pułaski]. – Warszawa, 1907. – 509 s.

T. Grygorieva

THE DIPLOMACY OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH ON THE EVE AND DURING THE POLISH-OTTOMAN WAR OF THE SEVENTEENTH CENTURY

The article discusses the problem of the practical functioning of the embassies from the Polish-Lithuanian Commonwealth in Istanbul in the 17th century, and more precisely – to the liberty of contact enjoyed by the diplomats during their missions. Polish materials, Ottoman habits of ambassadorial reception were far closer to the Muscovite practice of isolating foreigners, than it seems when employing exclusively Western European sources.

Keywords: embassy, resident, communication.

УДК 327.8 (410) «1916»

Щестюк Т. М.

ВИСВІТЛЕННЯ ПОВСТАННЯ ШЕРИФА МЕККИ ХУСЕЙНА В БРИТАНСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті розглянуто висвітлення арабського повстання 1916 р. у британській пресі. Порівняння змісту статей у «Таймс», «Манчестер гардіан» та «Обзервер» дає підстави для висновку, що в усіх трьох газетах повстання розглядається як релігійне: повстання священних місць ісламу чи повстання шерифа Мекки.

Ключові слова: преса, арабське повстання, халіфат, іслам, Перша світова війна.

Розпочавшись на європейському континенті, Перша світова війна згодом поширилася і на країни мусульманського світу. Однією з найвідоміших подій на Близькому Сході є безумовно арабське повстання шерифа Мекки Хусейна 1916 р. Завдяки цьому повстанню Лоренс Аравійський, один із членів Арабського бюро та офіцер британської розвідки, став всесвітньо відомою фігурою, а сини шерифа – монархами в Іраку та Йорданії (якими Британія керувала через мандати Ліги Націй). Листування представника Великої Британії в Єгипті Мак-Магона з Хусейном і досі згадується в контексті територіальних претензій арабів та ізраїльтян: чи мали належати землі Ізраїлю до складу держави шерифа Хусейна. Однак арабське повстання мало стосувалося

мою фігурою, а сини шерифа – монархами в Іраку та Йорданії (якими Британія керувала через мандати Ліги Націй). Листування представника Великої Британії в Єгипті Мак-Магона з Хусейном і досі згадується в контексті територіальних претензій арабів та ізраїльтян: чи мали належати землі Ізраїлю до складу держави шерифа Хусейна. Однак арабське повстання мало стосувалося